

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) 2017–2019

Yleistä

Tarve poikkihallinnolliselle yhteistoiminnalle on suomalaisessa yhteiskunnassa ilmeinen. Siilomaisen toimintamallin rajapinnoille käynnistetäänkin usein ohjelmia, periaatepäätöksiä tai politiikkaohjelmia. Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välisen yhteistyön syventäminen myös nuorten hyvinvoinnin edistämässä on nähty tarpeelliseksi. Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma VANUPO on nuorisolakiin kirjattu, valtioneuvoston nelivuotiskausittain hyväksymä poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja.

Valtion liikuntaneuvosto on arvioidessaan eri hallinnonalojen toimintaa liikunnan ja urheilun edistämisen näkökulmasta tehnyt havaintoja poikkihallinnollisen yhteistyön keskeisistä karikoista ja edistysaskelista. Lähtökohtaisesti ohjelmiin kirjoitetaan oikeita tavoitteita ja pitkän aikajänteen systemaattista työtä vaativia asiakokonaisuuksia. Ohjelmien ja linjausten myötä kyetään usein luomaan yhteistyöverkostoja ja orastavia poikkihallinnollisia rakenteita sekä saadaan näkyvyyttä tärkeiksi koetuille asioille. Sen sijaan poikkihallinnollisen toiminnan yhteisrahoitusta eri sektoreiden välillä ei käytännössä saada aikaiseksi, ohjelmien tavoitteet ja toimenpiteet eivät kohtaa realismillaan ja ohjelman vaikutusten ja vaikuttavuuden mittaaminen koetaan mahdottomaksi. Nämä vaarat piilevät myös VANUPO:n kohdalla.

VANUPO:n tavoitteista, kuten harrastusmahdollisuuksien turvaamisesta, mielenterveysongelmien ehkäisystä, nuorten työllistymisen ja osallistumismahdollisuuksien edistämisestä, on vaikea olla eri mieltä. Näissä onnistuminen on itse asiassa monessa mielessä ratkaisevaa koko suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden näkökulmasta. Sen sijaan toimenpiteet, joilla tavoitteisiin pyritään pääsemään, eivät ole mittasuhteiltaan riittävällä tasolla. Luonnoksessa ei myöskään ole mainittu lainkaan toimenpiteiden toteuttamiseen käytettävissä olevia resursseja, mistä johtuen toimenpiteiden volyyymi jää ikään kuin leijumaan ilmaan.

Lukuisat ohjelmaluonnoksessa esille nostetuista ongelmista, kuten lapsiköyhyys, perheiden eriarvoistuminen, nuorten asunnottomuus, nuorten mielenterveysongelmat ja koulupudokkuus ovat ongelmia, jotka vaativat mittavaa tarkastelua yhteiskuntamme rakenteisiin ja koulutusjärjestelmään, eivätkä ratkea yksittäisillä hankkeilla. VANUPO-luonnoksessa todetaan, että nuoriso-ikäisistä jopa neljänneksellä on jokin diagnosoitu mielenterveyden häiriö. Ongelman laajuus on hätkähdyttävä ja sen ratkaiseminen edellyttäisi ongelman nostamista laajaan yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun ja sen myötä kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien ammattiryhmien ja kaikkien hallinnonalojen toimintaan. Yhteiskunnallisesti merkittävät toiminnot syntyvät usein eri hallinnollisten sektoreiden rajapinnassa. Avustusjärjestelmät eivät tällä hetkellä tunnista rajapinta-alueita selkeällä ja kannustavalla tavalla.

VANUPO:n merkittävyyden arviointi kiteytyy liikuntaneuvoston mielestä seuraaviin kysymyksiin: miten asiakirja tulee vaikuttamaan nuoriin kohdistuvien toimenpiteiden rahoitusohjaukseen ja muiden yhteiskunnan toimijoiden toimintaan sekä kuka linjauksia toteuttaa ja millä rahoituksella. Ilman vastauksia näihin kysymyksiin, jää epäselväksi mitä lisäarvoa VANUPO itse asiassa tuottaa kaikkeen siihen nähden, mitä muutenkin tapahtuisi.

Liikuntaneuvosto katsoo, että koko VANUPO:n kannalta tärkein prosessi on ollut vaihe, jossa on syntynyt eri ministeriöiden virkamiehistä koostuva verkosto nuoriin kohdistuvien toimenpiteiden yhteensovittamiseksi. Tämä työ voi pitkäjärjenteisesti jatkuessaan johtaa vaikuttavampiin ratkaisuihin. Tätä työtä tulee määrätietoisesti jatkaa. Se, että ohjelma on olemassa, jäntevöittää ja suuntaa nuorten kasvu- ja elinolosuhteiden parantamiseksi tehtävää työtä nuorisoalalla. Nuorisotyö kunnissa on ennen muuta monialaista ja -ammattillista toimintaa. On välttämätöntä, että nämä toimialat työskentelevät yhdessä etenkin, jos suunniteltu maakuntaudistus toteutuu.

Liikuntaneuvosto muistuttaa, että vaikka nuorten hyvinvointi on keskimäärin parantunut, erityistä huolta tulisi kantaa eriarvoistumiskehityksestä ja nuorten terveyserojen kasvusta. Liikuntaneuvosto pitää erityisen tärkeänä sitä, että nuorisolain arvopohjan keskiöön on nostettu yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja nuorten oikeudet. Valtion liikuntaneuvosto korostaa, että nuorille suunnattujen palveluiden, vapaa-ajantoiminnan sekä osallistumismahdollisuuksien tulee toteutua kaikille yhdenvertaisesti, ja tätä tulee tukea erilaisin tarvittavin toimin, jotta tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat lain edellyttämällä tavalla. YK:n vammaisten oikeuksien ratifiointi (2016) velvoittaa julkisia toimia varmistamaan vammaisten henkilöiden oikeuden osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuurielämään ja toteuttamaan kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen, että:

- kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja ovat oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin.
- Suomessa kielletään kaikki syrjintä vammaisuuden perusteella ja taataan vammaisille henkilöille yhdenvertainen ja tehokas oikeussuoja syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta.
- yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi Suomessa toteutetaan kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen kohtuullisten mukautusten tekemisen.
- erityistoimia, jotka ovat tarpeen vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden jouduttamiseksi tai saavuttamiseksi, ei katsota tämän yleissopimuksen tarkoittamaksi syrjinnäksi.

Liikuntalain (2015) mukaisesti vammaisten oikeudet liikuntaan ja urheiluun ovat yhdenvertaisia muiden kansalaisten kanssa. Tämä pitää sisällään valtavirtaistamisen periaatteen sekä myös kohdennetut toimenpiteet. YK:n vammaisten oikeuksien ratifiointin veloitteet merkitsevät liikunnan ja urheilun osalta mm. sitä, että:

- vammaisilla henkilöillä on mahdollisimman laaja osallistumismahdollisuus kaikille suunnattuun liikunta- ja urheilutoimintaan kaikilla tasoilla;
- vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus järjestää ja kehittää vammaisille erityistä liikunta- ja urheilu- sekä virkistystoimintaa sekä osallistua siihen, ja tätä varten kannustetaan asianmukaisten voimavarojen, ohjauksen ja koulutuksen järjestämistä vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa;
- vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus päästä liikunta-, urheilu-, virkistys- ja matkailupaikkoihin;
- vammaiset lapset voivat yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa osallistua leikki-, virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan, mukaan lukien koulujärjestelmässä tarjottava toiminta;
- vammaiset henkilöt saavat palveluja virkistys-, matkailu-, vapaa-ajan ja urheilutoimintojen järjestäjiltä.

Opiskelijoiden osalta liikuntaneuvosto katsoo, että asiakirjassa tulisi vahvemmin huomioida terveyden tila laajemminkin erityisesti toisen asteen opiskelijoiden osalta. Ammatillinen koulutus ei tällä hetkellä näytä tuottavan sellaista elämäntapaa, joka tukisi työelämässä jaksamista ja itsestä huolehtimista. Merkittävä osa opiskelijoista ei mm. liiku lainkaan. Nuorten ylipainoisuus on kolminkertaistunut viimeisten vuosikymmenten aikana ja työkyvyttöminä eläkkeelle siirtyneiden nuorten aikuisten määrä on kasvanut. On viitteitä siitä, että osa oppilaista ei välttämättä suoriudu heikentyvän fyysisen toimintakyvyn takia ammasteista, joihin heitä koulutetaan.

Liikunta vahvistaa tutkitusti tuki- ja liikuntaelimiä, vähentää ahdistus- ja masennusoireita, parantaa fyysistä kuntoa ja ehkäisee monia sairauksia. Liikunnalla on merkitystä myös oppimistulosten näkökulmasta, sillä tuore tutkimustieto vahvistaa liikkumisen tärkeyden myös kehitettäessä kognitiivisia taitoja ja oppimisvalmiuksia, kuten keskittymiskyky, tiedonkäsittely- ja muistitoiminnat. Varsinkin haja-asutusalueilla nuoret joutuvat pakosti muuttamaan pois omalta paikkakunnalta jo varhaisessa iässä päästäkseen toisen asteen koulutukseen. Harrastus kiinnittää nuoren opintoihin ja helpottaa tutkinnon saavuttamista.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja niihin liittyvät toimenpiteet

Tavoite 1: Jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen

Valtion liikuntaneuvosto toteaa, että vuosina 2016 ja 2017 on julkaistu kaksi OKM:n johdolla toteutettua työryhmäraporttia harrastamisen turvaamisesta kaikille lapsille ja nuorille. Liikuntaneuvosto peräänkuuluttaa, että näiden työryhmäraporttien toimenpide-esitykset analysoidaan ja niistä valitaan VANUPO:on tärkeimmät.

Tämä ei poissulje sitä, että nyt luonnoksessa esitetty liikunta- ja nuorisotoimialojen yhteinen hanke olisi tarpeeton, sillä paikallistason nuoriso- ja liikuntatoimen yhteistyötä matalan kynnyksen liikuntatoiminnan saatavuuden lisäämiseksi nuorille tarvitaan. Valtion ja kuntien taholta tarvitaan toimia, joiden seurauksena harrastaminen on mahdollista myös vähävaraisille ja haja-asutusalueella asuville. Hankkeelle tulee turvata riittävä valtion rahoitus.

Liikuntaneuvosto katsoo, että harrastuksia ohjaamaan ja kehittämään tarvitaan myös liikunnan ja nuorisotyön ammattilaisia, joilla on osaamista vahvistaa nuorten itsetuntoa ja puuttua kiusaamiseen. Sosiaalisen verkostojen kautta voidaan kehittää urheiluseura- ja nuorisjärjestöyhteistyötä ja muuta harrastustoimintaa. Harrastus- ja urheilujärjestöt tulisi kutsua osaksi moniammatillista yhteistyötä erityisesti haja-asutuilla alueilla. Näin myös harrastustoimintaa tarjoavien tahojen yhteistyö kohenisi.

Vuoden 2017 aikana uusittava ja laajennettava kysely 7–16-vuotiaille nuorille mieluisan harrastuksen selvittämiseksi tulisi laajentaa koskemaan myös toisen asteen opiskelijoita.

Valtion liikuntaneuvosto on yhteistyössä valtion nuorisoneuvoston, arviointi- ja avustustoimikunnan sekä STEA:n kanssa käynnistänyt arviointihankkeen, jossa systemaattisesti tarkastellaan koko valtionhallinnon ohjauspolitiikan merkitys lasten ja nuorten harrastamista koskien. Työ valmistuu vuoden 2017 lopussa ja tulee tuottamaan VANUPO:n näkökulmasta uusia havaintoja.

Tavoite 3: Nuorten osallistumismahdollisuuksia lisätään

Kuntien toiminnan tulisi painottua tulevaisuudessa vahvemmin tukemaan myös neljännen sektorin toimintaa. Kansalaiset kaipaavat osallistumisen mahdollisuuksia, mutta perinteiseen seuratoimintaan sitoutuminen kiinnostaa enää harvoja. Perinteisten toimintojen rinnalle tarvitaan uusia kaikille nuorille avoimia osallistumisen tapoja, joissa yhden liikunnallisen asian ympärille on mahdollista joukkoistaa asiasta kiinnostuneita nuoria.

Valtion liikuntaneuvoston näkemyksen mukaan viranomaisia ja päättäjiä tulee kouluttaa nuorten osallisuuden edistämisestä sekä nuoriso- ja liikuntalaista. Koulutusten keskiöön tulee asettaa nuorten täyden osallisuuden tukeminen, joka on laajempi käsite kuin pelkkä kuuleminen tai päätöksen tekoon vaikuttaminen. Kuntien virkamiehille ja päättäjiä tulee myös tarjota konkreettisia työkaluja ja keinoja toteuttaa nuorten osallisuutta osana kunnan toimintaa. Maaseutumaisilla paikkakunnilla keskiössä on uusien vaikuttamisen mahdollistavien digitaalisten sovellusten kehittäminen ja käyttöönotto. Myös osallistuvan budjetoinnin periaatteita tulisi levittää laajemmin käyttöön otettavaksi.

Tavoite 4: Yhä harvemmalla nuorella on mielenterveysongelmia ehkäisevän toiminnan ansiosta

Valtion liikuntaneuvoston mukaan mielenterveyden ongelmia ennaltaehkäistäessä pitäisi huomioida myös kokonaisvaltainen terveys ja hyvinvointi, jossa tutkimusten valossa merkittävää on hyvä fyysinen kunto. Esimerkiksi liikuntakasvatukselliset elementit myös tukevat koulujen yhteisöllisyyttä, parantavat ryhmähenkeä ja tätä kautta vähentävät ulkopuolisuuden tunnetta ja kiusaamisen riskiä. Liikkuva koulu -toiminta on toimiva keino tukea oppilashuollollisia tavoitteita.

Tapio Korjus
puheenjohtaja

Minna Paajanen
pääsihteeri